

tisuće crno - bijelih stranica hrvatske historiografije o razdoblju NDH.

Melina Lučić

JOSIP NEUSTÄDTER, BAN JELAČIĆ I DOGAĐAJI U HRVATSKOJ OD GODINE 1848, sv. I. Priredio Igor Gostl. Školska knjiga, Zagreb 1994.

Skoro sto trideset godina moralo je proteći da u cijelosti bude objavljen barem dio (prvi svezak, 615 strana) zapisa o banu Jelačiću i 1848. godini u Hrvatskoj iz pera njegova suvremenika i dobra prijatelja Josipa baruna Neustädtera pod naslovom *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848 (Le ban Jellačić et les événements en Croatie depuis l'an 1848)*. U nakladi Školske knjige iz Zagreba 1994. otvorilo se čitaocima 385 strana Neustädterovih uspomena, zatim uvodni tekst te kratki životopis Neustädterov od strane priređivača Igora Gostla, 662 bilješke i dodatak s 12 priloga izvorne građe te kazalo osobnih imena. Čak 95 posljednjih strana knjige ispunjeno je bogatim izborom slikovnog materijala o zbivanjima od kraja 18. do sredine 19. stoljeća.

Ističući cjelovitost ovako priređenog prvog sveska memoara treba reći da to nije prvo objavljivanje ove građe. Neustädterovo djelo bilo je u rukopisu u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu sve do 1939. godine. Francuski institut u Zagrebu objavio je 1939-1940 četiri knjige prvog sveska, a 1943. osam knjiga drugog sveska na izvornom francuskom jeziku. U među-

vremenu je (1942.) u izdanju Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda (skraćeno HIBZ-a) izašao prvi svezak i na hrvatskom jeziku. No bili su to skraćeni memoari: predgovor je djelomično bio preveden, izostale su prva i druga knjiga memoara te mnoga druga poglavlja, a nije objavljena ni arhivska građa koju Neustädter donosi. Na taj način bitno okrnjene zapise preveo je s francuskog na hrvatski jezik Dinko Štambak i tim lijepo prevedenim dijelovima HIBZ-ova izdanja sada je stilski približena novoprevedena građa. U izvornom tekstu učinjene su samo neznatne ispravke.

Josip Neustädter rodio se 1796. u Požunu. Otac Mihajlo bio je cesarsko-kraljevski dvorski savjetnik Ilirske dvorske kancelarije, a majka Francuskinja, rođena grofica d'Alincourt. Kao i Jelačić odgojen je u Terezijanskoj akademiji u Beču - i tom činjenicom Neustädter objašnjava slaganje njihovih političkih i moralnih načela. Kao potporučnik sudjelovao je u ratovima protiv Napoleona, čin natporučnika dobio je 1825, a 1831. potkapetan je u 9. petrovaradinskoj pješadijskoj pukovniji. Potpukovnikom postaje 1842, a pukovnikom već godinu dana kasnije. Burnu 1848. proveo je uz hrvatskog bana Jelačića: u proljeće razbija mađarske pobunjenike u Vukovaru, potkraj svibnja uspostavlja vlast narodnjaka u Turopolju, na čelu je hrvatske vojske u Varaždinu. Uz Jelačića je i u napadu na bečke pobunjenike i na Ugarsku. Nakon sloma mađarske pobune 1849. Neustädter postaje divizijski general i podmaršal.

Premješten je u Italiju 1852. no ubrzo se vraća. Godine 1853. je umirovljen. Do smrti 1866. živio je u Zagrebu, na imanju Schönbach nedaleko grada. Oženjen Hrvaticom, Jelenom pl. Hervoić imao je kći Sofiju. Živeći povučeno na svom posjedu 1853. počinje a 1865. dovršava memoare, piše kazališne komade, objavljuje u dnevnom tisku. Bio je predsjednik Odbora za podignuće spomenika banu Jelačiću, no nije dočekaio njegovo otkrivenje podlegavši bolesti dan prije. Iako franačkog porijekla i s mađarskom plemićkom titulom, Neustädter svoje memoare započinje dirljivom posvetom zapisa Hrvatskoj kao svojoj drugoj domovini koja mu je dala sve što mu je najviše priraslo srcu - dom, obitelj, najboljeg prijatelja. Izuzev posvete, predgovora i nešto dužeg uvoda s prikazom stanja u Europi od 18. stoljeća, a s ciljem ukazivanja na najvažnije uzroke i najveće greške koje su 1848. dovele Monarhiju na rub propasti, ovaj svezak podijeljen je na četiri knjige. Prva i druga knjiga bitno su kraće nego treća a posebice četvrta. S mnogo detalja Neustädter piše o prilikama u Italiji od 1831. kada maršal Radetzky dolazi na čelo austrijske armije pa sve do revolucije 1848. Tek se dotiče pobune u Češkoj i situacije u Galiciji i Ugarskoj, posvetivši nešto više stranica životopisu Lajósa Kossutha. U srpski pokret u Austriji 1848/49 uvodi čitaoce dužim uvodom o povijesti srpskog naroda u Austriji od 1689. godine. Zanimljivo sudi o izgledu, karakteru, inteligenciji i sposobnostima Srba u Austriji, ra-

zlikujući ih od Srba u Hrvatskoj (peto poglavlje treće knjige) i Srba u Srbiji (deveto poglavlje treće knjige).

Treću knjigu Neustädter započinje sažetkom hrvatske povijesti do 1102. godine odnosno od 1102. do 1848. Ovaj prikaz, već tvrdnjom o autohtonosti Južnih Slavena na Balkanu i njihovom ilirskom podrijetlu, sadrži više netočnosti ali i vrlo zgodne sličice o Hrvatima, njihovim običajima, izgledu, čudi, hrabrosti. Ne propušta naglasiti da je hrvatski narod uvijek bio neovisan o ugarskoj kruni, a vjeran austrijskom vladalačkom domu. Kao da se ispričava, on priznaje da o toj negdanjoj povijesti Hrvata može govoriti tek kao prikupljač podataka.

Razlaže nacionalni preporod u Hrvata, ponajviše ulogu Ljudevita Gaja, ideju ilirizma i mađaronstvo. Do kraja ove knjige prisjeća se razdoblja od 1842. do uoči 1848., posebno pobjede Narodne stranke na zagrebačkoj županijskoj restauraciji (izborima) u svibnju 1842. te ponovo 1845. kada dolazi do sukoba i krvoprolića na Markovom trgu.

Iako se ličnosti Jelačića dotaknuo više puta u prve tri knjige, Neustädter svoju priču o banu Jelačiću započinje opširno tek od četvrte knjige. Upoznaje nas s prošlošću obitelji Jelačić, posebice braće Đure i Antuna te oca Franje. Privatni život te političku i vojnu karijeru Jelačićevu vrlo detaljno prikazuje do kraja sveska, zaustavljajući svoje pripovijedanje u trenutku banova odlaska u Innsbruck.

Izuzev bogatog kronološkog slijeda zbivanja, citira i brojnu dokumentarnu građu: banove proglose, naredbe,

ukaze vladara, pisma. Tu građu Neustädter je na francuski prevodio prema njemačkim verzijama nastalim 1848. Zato se priređivač, uz sugestije i pomoć dr. Josipa Kolanovića poslužio hrvatskim izvornicima. Tako je memoarima dodano dvanaest priloga cjelovite arhivske građe iz 1848. A kako Neustädterove uspomene nisu namijenjene samo povjesničarima već i široj čitalačkoj publici, brojne bilješke zasigurno će olakšati snalaženje u dugačkom nizu likova koje uvodi u svoju priču.

Mnoštvo zbivanja o kojima piše Neustädter objedinjuje uvijek istom idejom na koju se vraća nakon brojnih digresija - moćna Austrijska Monarhija. Kad se nađe na rubu propasti kao 1848. spašavaju je velike i besmrtno ličnosti kao što su Sobieski, Radetzky, Jelačić. Vrlo kritično i nedvosmisleno Neustädter se opredjeljuje u karakterizaciji povijesnih ličnosti ili komentiranju politike pojedinih država. Nerijetko pretjeruje u hvaljenju i kudenju zaboravljajući da je čitaocima obećao izlaganje bez ikakvih kritičkih opaski. Engleska je uvijek podmukla i lukava u vođenju svoje politike, Kossuth je zla zvijezda Ugarske, Marija Terezija i Josip II. su okrunjeni geniji koji prosipaju sjaj svoje vladavine na narod. Josip Jelačić je jedini 1848. u Hrvatskoj znao obuzdati političku oluju. On je prvi koji je bio i dobar rodoljub i dobar podanik. Visoko istaknuvši svoju hrvatsku narodnost istovremeno nije prestao biti ponosan što je pod carskom krunom. Svaka Neustädterova rečenica o njemu odiše toplinom i

odanošću.

U političku događajnicu upliće mnoštvo detalja - uzrečica, ljubavnih afera, malih opisa gradova i pejzaža, neobičnih i ponekad presmionih usporedbi, povjerljivih sitnica koje je sam dobio od sudionika događaja. Ponešto opisuje vrlo površno, a nešto opet predetaljno. I na kraju - piše vrlo lijepim premda ponekad patetičnim stilom.

No, od vojnika lojalnog dinastiji, konzervativca, sudionika zbivanja, doista bi bilo ishitreno očekivati objektivnost povjesničara. Svojim memoarima, osobnim stavom i dojmovima, Neustädter je nova i važna stranica u našoj četrdesetosmaškoj historiografiji. Znatizeljnicima pak izvan struke memoari će biti puno zanimljiviji od često puta suhoparnih historiografskih radova.

Melina Lučić

ATLAS - KARTOGRAFSKI SPOMENICI HRVATSKOG JADRANA = MONUMENTA CARTOGRAPHICA MARIS ADRIATICI CROATICI: Izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća / Mithad Kozličić, AGM, Zagreb, 1995, 391 str.

U studenom 1995. javnosti je predstavljena ova dugo najavljivana monografija s područja povijesti kartografije. Namjera je autora bila da nakon kolosalnog djela dr. Mirka Markovića *Descriptio Croatiae*, te ranije objavljene *Descriptio Histriae* dvojice autora Laga i Rossita, izradi zasebnu